

Friedrich István: Egy miniszterelnök politikai küzdelmei

OTDK-pályamunka

Jelige: A királyok végső érve

2014. július 15.

„...bocsánatot kérek, én nem voltam mindig miniszterelnök – szólalt föl 1920.április 22-én egy parlamenti vitában Friedrich István – mögöttem nincsen olyan hosszú politikai múlt, mint önök mögött, én egészen fiatal politikus voltam és bizony nagyon sok hibát követtem el”.¹ Friedrich 1919. augusztusában lett miniszterelnök 36 éves korában. Az ország állapota katasztrofális volt, túl egy világháborún, túl egy polgári-demokratikus forradalmon és kommunista puccson, nem beszélve az élelmiszerhiányról, a fizetőeszköz elértéktelenedésről, és a történelmi Magyarország kétharmadának és a későbbi trianoni ország terület szintúgy kétharmados idegen megszállásáról. Egy teljesen új világrend volt kialakulóban, melyben az országnak teljesen más lehetőségei voltak, mint korábban. Ilyen körülmények között kellett Friedrichnek helyt állnia, és bár politikával 1912-től már foglalkozott, aktívan politizálni inkább csak a háború végén kezdett el. Kormányzati tapasztalata nem volt, bár az emberek irányításához valamennyire értenie kellett, mint gyárigazgatónak.

A jelen tanulmány célja, hogy rövid életrajzi bemutatás mellett, behatóan elemezze Friedrich kormányfőként töltött hónapjait. Ezen kívül azt szeretné megvizsgálni, hogy egy „amatőr politikus”, a felmerülő problémákat miképp próbálja megoldani. Továbbá, a dolgot szeretne arra is választ keresni, hogy Friedrich tényleg annyira sok hibát követett-e el.

Friedrich István életútjának kezdete

Magyarország történetének egyik legfiatalabb és idáig egyetlen mérnöki diplomával rendelkező miniszterelnöke a Felvidéken született, a Pozsony megyei Malackán, 1883. július 1-jén. Családja nem lehetett szegény, édesapjának, Friedrich Jánosnak volt egy gyógyszertára, és egy kisebb gyára (ennek termékeit később saját lapjában, a *Cinkota és környékében* is reklámozta).² Ez stabil anyagi helyzetet teremtett Friedrichnek. Középiskolai tanulmányait a pozsonyi főreáliskolában végezte el, mely az akkori oktatási rendszernek megfelelően a műszaki pálya felé orientálta. Mérnöki diplomáját a budapesti műszaki és a charlottenburgi egyetemeken szerezte. Ebben az időszakban aktívan sportolt, a MAFC játékosaként tagja volt az Ausztria ellen 1904-ben vereséget szenvedett válogatottnak. Németországi tanulmányai után nem tért rögtön haza, hanem pár évig kint maradt tapasztalatokat gyűjteni. Berlinben az Allgemeine Elektrizitätsgesellschaftnál (ma AEG) lett mérnök, majd főmérnök. 1908-ban tért haza gazdag élményekkel, amelyek nem csak szakmai, hanem politikai területre is kiterjedtek. Magyarországhoz képest Németország jóval progresszívabb politikát folytatott, és ez nagy hatást tett rá (Friedrich későbbi követeléseai között folyamatosan szerepeltek a népjóléti

¹ *Nemzetgyűlési Napló 1920-1922. II.* Athenaeum, Budapest. 170. (1920. április 22.)

² HAGYMÁSI Tamás: Friedrich István korszakváltásai. *Trianoni Szemle* 2013/1. (5. évfolyam) 94.

intézkedések). Másrészt részben innen eredeztethető az általános, titkos és egyenlő választójogért való harca is. Hazatérését követően a budapesti Ganz és Társa Villamossági Rt. munkatársa lett. Ezt követően gyárat alapított, és bekapcsolódott a politikai életbe. Ebben az időszakban nősült meg, a korábbi munkahelyének igazgatójának a lányát (Asbóth Margitot) vette feleségül.³ Nem sokkal később két lányuk született (Margit és Erzsébet). Ahhoz a párthoz csatlakozott, mely leginkább fölkarolta a fentebb említett számára fontos elveket. A függetlenségi pártnak lett kültagja. Újságot is alapított, a *Cinkota és környékét*, melyben rendszeresen jelentek meg a kormányt bíráló írásai. A világháborúban tüzérfőhadnagyként szolgált,⁴ többek közt báró Szurmay Sándor tábornok alatt. A háború második felében politikailag aktívabbá vált, 1917. június 29-én egyik szervezője volt a gödöllői kerület Függetlenségi és 48-as Párt által javasolt, ellenzéki szervezetek együttes ülésének. Friedrich olvasta fel azt a határozati javaslatot, melyben követelte az általános és titkos választójogot, a háború gyors befejezését, és az annexiótól mentes békét. Ez az indítvány is illett az akkori Friedrich ideológiai meggyőződéséhez, vagyis, hogy ebben az időszakban még inkább a baloldali eszmék hatása alatt volt. 1914 tavaszi amerikai útjáról készült írásában, Károlyi Mihály is baloldali szabadkőműves radikálisként említette.⁵

Az őszirozsás forradalom és a proletárdiktatúra időszaka

Bár később Friedrich szerette volna másképp láttatni az eseményeket, 1918. októberében egyike volt azoknak, akik irányították a történéseket.

Az Osztrák-Magyar Monarchiát súlyosan megviselte a háború, az amúgy is instabil szerkezet nem tudta elviselni a további megterhelést. 1918. szeptember végén az antant erői áttörték a balkáni frontot, rövidesen Bulgária fegyverszünetet kért, így a zömében francia katonákból álló hadsereg akadálytalanul menetelhetett észak felé. Bár tettek kísérletet egy védelmi vonal kialakítására a Duna vonalára támaszkodva, ez esélytelen volt, hiszen a hátszág közben forradalmasodott, és a központi hatalom az összeomlás határán állt.

Magyarországon is egyre nőtt az elégedetlenség, a fővárosban október 23-án megalakult a Nemzeti Tanács, Károlyi Mihály vezetésével. Ennek a szervezetnek a Károlyi-féle függetlenségi párton (Hock János, Fényes László, P. Ábrahám Dezső) kívül tagja volt még a polgári radikális párt (Jászi Oszkár) és a szociáldemokrata párt (Garami Ernő, Kunfi

³ BALOGH, S. Eva 1976: István Friedrich and the Hungarian Coup d'État of 1919: A Reevaluation. *Slavic Review* 1976 (35. évfolyam) 272.

⁴ Budapest Főváros Levéltára XXV 4 f 1951 001220 I. (Friedrich István és társai elleni per) 35.

⁵ HAGYMÁSI Tamás, 2013: 95., KÁROLYI Mihály 1965: *Egy egész világ ellen*. Gondolat, Budapest. 80.

Zsigmond, Garbai Sándor és Weltner Jakab) is.⁶ A pártok vezetői a hónap elejétől tárgyalásokat folytattak a politikai egység megteremtése érdekében, sikertelenül. Közben egyre nőtt azoknak a tömege, akik Károlyi Mihályt, a Függetlenségi Párt vezetőjét szerették volna miniszterelnöknek. IV. Károly, aki Ferenc József halála óta, 1916 telétől ült a magyar trónon, kísérletet tett a *modus vivendi* megtalálására. Miután a király október 27-én hazautazott, tovább folytak a megbeszélések. József főherceget⁷ IV. Károly kinevezte a *homo regiusszá*, a király képviselőjévé, hogy a helyzetet rendezze. József főherceg Károlyival együtt érkezett haza Bécsből, a pályaudvaron ellenséges hangulat fogadta, a tömegek továbbra is Károlyi kinevezését követelték. Ennek érdekében indult egy nagyobb csoport október 28-án Pestről Budára, hogy a Lánchídon átkelve, a királyi megbízottra nyomást gyakoroljanak. Ennek a tömegnek volt az egyik szervezője és vezetője Friedrich István. A hidat rendőr- és csendőrkordon zárta le. A felvonulók ennek ellenére át akartak jutni, erre válaszul a rendfenntartók tüzet nyitottak, hárman meghaltak, és 55-en megsebesültek, majd a tömeg szétoszlott. Bár fizikálisan nem tudtak áttörni, az úgynevezett Lánchídi-csatának is köszönhetően, a rendőrség a következő nap csatlakozott a Nemzeti Tanácshoz.⁸

Friedrich is megsebesült az összecsapásban. Október 31-én telefonon keresztül közvetetten kapott kérést Károlyitól arra, (aki ezt utóbb tagadta), hogy menjen a hadügyminisztériumba, és vegye át az irányítást. Friedrich bement, tárgyalt Szurmay Sándor tábornok hadügyminiszterrel.⁹ A Károlyi Mihály vezette kormány kinevezésekor Linder Béla tüzérezredest bízták meg a hadügy vezetésével, Friedrich lett az egyik államtitkár. Bár, hogy erre a tisztségre ki nevezte ki, senki nem tudta.¹⁰

Ehhez az időszakhoz köthető Friedrich eszmei fordulata is, a korábbi materialista szocialista radikális egyre inkább jobbra tolódott, és a szerveződő ellenforradalmi elemekkel vette fel a kapcsolatot. Közrejátszott ebben az, hogy az általa támogatott katonatanáccsal szemben¹¹ Pogány József szociáldemokrata újságíró, későbbi hadügyi népbiztos vezette tanács nyert teret a budapesti katonaság irányításában. Ehhez járult még hozzá az is, hogy államtitkár társával, Böhm Vilmos szociáldemokrata politikussal, ellenkező állásponton voltak (Böhm egy szocialista forradalomhoz hű munkáshadsereget szeretett volna,

⁶ BFL VII. 5 c 7083-1919. Friedrich István később határozottan állította, hogy soha nem lépett be a Nemzeti Tanácsba.

⁷ A Habsburgok magyar ágának tagja és a hadsereg tábornagya.

⁸ GRATZ Gusztáv 1935: A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920. Magyar Szemle Társaság, Budapest. 9-16.

⁹ BFL VII. 5 c 7083-1919. 91.

¹⁰ BÖHM Vilmos 1923: *Két forradalom tűzében. Októberi forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom.* Bécsi Magyar Kiadó, Wien. 76.

¹¹ AUER Pál 1971: *Fél Évszázad. Események, emberek.* Occidental Press, Washington. 17.

előzmények nélkül, ezzel szemben Friedrich szeretett volna valamit megőrizni a régeből, és szerinte a pacifista politizálás is működésképtelen), megegyezésre pedig nem jutottak. Ezek miatt Friedrich több szervezkedésben is részt vett hivatali ideje alatt. Már kezdetektől fogva támogatta a Székely Hadosztályt. 1918. december elején harmincmillió koronát utaltatott ki a hadosztálynak.¹² A Tanácsköztársaság alatt Friedrich is egyik alakítója volt egy olyan tervnek, melyben a Székely Hadosztály Kratochvil Károly tábornok vezetésével, ideiglenes tűzszünetet köt a román megszálló erőkkel, és a helyszínen tartózkodó franciákkal, a csapatok nagy részét felhasználva Budapest ellen fordul, és megszünteti a proletárdiktatúrát. Ebből később a hadihelyzet alakulása miatt nem lett semmi.¹³

Károlyi-kormány határozatlansága a hadsereg kérdésében is több komoly problémát okozott. A forradalmi vívmányok (pl.: katonatanácsok, bizalmi férfiak rendszere, fegyelmi könnyítések) is hozzájárultak ahhoz, hogy a hadsereg használhatatlanná vált (persze a legfőbb ok a négy éves háború volt). Mikor a hadügyminiszter, Bartha Albert tábornok, szembekerült ezekkel, megpróbált visszaállítani valamit a régi fegyelemből. A kormány fentebb említett gyengesége miatt nem támogatta. A katonatanácsok pedig ellenezték. A forradalom minden támogatója tartott az ilyen szándékoktól. Ellenforradalmat és reakciót láttak bennük.

Az ellenforradalmi szervezkedések november végétől kezdtek komolyabb szintre jutni. Az első jelentősebb kísérlet is ebben az időszakban bontakozott ki. Szmrecsányi György keresztényszocialista politikus tervei szerint az alatta létrejövő katonai erővel visszaverhetők lesznek a csehek (a fő cél Mátyusföld magyar kézen maradása volt), majd a főváros felé visszafordulva el kívánta távolítani a Károlyi-rezsimet. A hadügyből Friedrich és Gömbös Gyula vezérkari százados (későbbi miniszterelnök) támogatták. Károlyit a terv első felébe beavatták. A szándékot nem sikerült megvalósítani.¹⁴

Friedrich 1918-1919 fordulóján ismerkedett meg Schnetzer Ferenc tábornokkal is.¹⁵ Schnetzer a fővárosi ellenforradalmi szervezetek segítségével próbálta volna meg átvenni a hatalmat. A terv készen állt, január 6-ára időzítve, már csak Lovászy Márton támogatása, és Festetich Sándor hadügyminiszter parancsa kellett volna, végül egyik sem lett meg, újabb sikertelen kísérlet.¹⁶

Ezt követően január 16-án a *Népszava* Friedrichet és Lovászyt azzal vádolta meg, hogy a reakcióért harcolnak, vissza akarják állítani a militarizmust, és ennek érdekében

¹² GOTTFRIED Barna – NAGY Szabolcs 2011: *A Székely Hadosztály története*. Tortoma Könyvkiadó, Barót. 116.

¹³ Uo. 112.

¹⁴ KOZMA Miklós [1933]: *Az összeomlás 1918-1919*. Athenaeum, [Budapest]. 97-98. (Kozma Miklós huszártiszt, később Horthy Miklós kormányzó környezetéhez tartozott, az MTI vezetője lett, majd belügyminiszter)

¹⁵ Később a Friedrich-kormányokban lett hadügyminiszter.

¹⁶ Uo. 100-101.

semmilyen eszköztől sem riadnak vissza, ha kell álrokkant szervezeteket csinálnak, ha kell, gyilkosságot terveznek „Pogány József elvtárs” ellen.¹⁷ A rendőrség több tanút is kihallgatott az ügyben, többek közt Erdélyi László hadapródjelölt rokkantat (ő volt az ügy koronatanúja). Erdélyi vallomásaiból az derült ki, hogy az egész szervezkedés mögött Szilassy Cézár és Szilassy József volt tisztek álltak. Ők a MOVE (Magyar Véderő Egylet) köré csoportosuló azon hivatásos tisztekhez tartoztak, akik nem akarták elfogadni a Pogány-féle új forradalmi hadsereget. A hivatásos tisztek nem sokkal korábban egy gyűlésen komoly összeütközésbe is kerültek emiatt a hadügyminiszterrel és Pogánnyal, (aki a Katonatanács kormánybiztosaként a forradalmi vívmányok felett örködött).¹⁸ Elgondolásaik szerint több tízezer fős fegyveres erőt szerveznek rokkantaknak álcázva, majd a megfelelő pillanatban lecsapnak Pogányra és a kormányra. Napokon keresztül a *Népszava* támadta Friedrichet és a reakciót, kihasználva az ügy visszhangját. Miközben Erdélyi vallomásából az is kiderült, hogy Friedrich és Lovászy csak tudtak a tervről, de aktívan nem vettek részt benne.¹⁹ Akkor szűnt meg a sajtóhadjárat, amikor Friedrich a Berinkey-kormány létrejöttével elvesztette pozícióit.²⁰

1919 elejére Károlyi Mihály pártja komoly válságba került, egyre többen váltak elégedetlenné a balratolódás miatt. Friedrich még decemberben több államtitkár társával együtt járt ez ügyben Károlyinál, akkor még sikerült elsimítani az ellentéteket. Januárban viszont a párttagság jelentős része Lovászy Márton oktatásügyi, Batthyány Tivadar volt belügyminiszter és Friedrich István vezetésével különvált a párt kisebbik, Károlyi mellett maradt részétől, és szembehelyezkedett a kormány kül- és belpolitikájával.²¹ Tárgyalások indultak a helyzet rendezésére. A kormányválság megoldása lett volna egy teljesen szociáldemokratákból álló kormány, de ezt nem vállalták, miközben Lovászy kormányalakítási kísérletét elvetették. A válságot Károlyi Mihály ideiglenes államfőnek való megbízásával a Nemzeti Tanács által, és egy új kormány kinevezésével oldották meg, melynek vezetésével Berinkey Dénest bízták meg.²²

Március 21-én a proletárdiktatúra kikiáltása után Friedrich Istvánnak is illegalitásba kellett vonulnia, de másokkal szemben nem hagyta el a fővárost. Ennek köszönhetően április 16-án le is tartóztatták, nem sokkal később sikerült megszöknie. Ezt követően tovább folytatta a küzdelmet a keresztény és nemzetellenes erőkkel szemben.

¹⁷ *Népszava*, 1919. január 16. 3. (Ellenforradalmi összeesküvés a Károlyi-pártban)

¹⁸ *Népszava*, 1919. január 4. 4. (Tisztek gyűlése)

¹⁹ *Népszava*, 1919. január 17. 1. (Ellenforradalom), *Népszava* 1919. január 18. 3. (Friedrich államtitkár és összeesküvő barátai),

²⁰ *Népszava*, 1919. január 19. 1.

²¹ BALOGH, S. Eva 1976: 274.

²² SALAMON Konrád 2001: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920. Forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom*. Korona Kiadó, Budapest. 100-103.

Az augusztusi puccs

A Tanácsköztársaság csapatai július végén támadást intéztek a román hadsereg ellen, amelyik ekkor már megszállta Erdélyt, a Partiumot és a Tiszántúlt is. A románok többszörös túlerejüknek is köszönhetően visszaverték a támadást, és megkezdték menetelésüket „a vörös rém” kárpát-medencei központja ellen. A Vörös Hadsereget a vereség végképp demoralizálta.

A bukás közeledte komoly válságot okozott a vezetésben is, nagy vita volt arról, hogy milyen megoldást kellene találni. Eközben Böhm Vilmos, korábbi hadügyi népbiztos Bécsben tárgyalt az antant küldötteivel a lehetőségekről.²³ Budapesten augusztus elsejére Kun Bélának lemondtak, és megalakult a Peidl Gyula szociáldemokrata politikus vezette szakszervezeti kormány. A kormány a belpolitikai stabilitás érdekében elkezdte a visszarendeződést a március 21-ét megelőző állapotokhoz, a polgári demokráciához. Amnesztiát adtak a politikai foglyoknak, visszaállították a rendőrséget, a csendőrséget és a magántulajdont.²⁴ Külpolitikailag is szerették volna biztosítani a helyzetüket. Guido Romanelli alezredes, az egyedül Budapesten maradt olasz antant megbízottnak keresztül küldtek üzenetet a békekonferencia vezetőjének, Georges Clemenceau-nak, megígérték a fegyverszüneti feltételek teljesítését, és azzal a kéréssel fordultak az antanthoz, hogy küldjön megszálló csapatokat az ország még románok által el nem foglalt részére.²⁵ Augusztus 5-én a magyar kormány megkapta a román fegyverszüneti feltételeket, melyek rendkívül súlyosak voltak.²⁶

A meginduló konszolidáció veszélybe került. Az ellenforradalom fővárosban szerveződő csoportjai már hetek óta a megfelelő lehetőségre vártak (hiszen túl gyengék voltak a „vörös” diktatúra elleni harchoz). A legfontosabb csoport a Csilléry András fogorvos és Bleyer Jakab egyetemi tanár (később a német nemzetiség egyik vezető személyisége lett) által irányított „Fehér Ház”²⁷ volt. A „Fehér Ház” egy titkos szervezetben, a Magyar Társaságban gyökerezett, melyet Csilléry alapított 1916-ban. A kör ideológiailag ez elmúlt rendszerekkel

²³ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945. I. Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919-1921.* Szikra, Budapest. 107-108., KIRSCHNER Béla 1968: *A „szakszervezeti kormány” hat napja (1919).* Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 48-51.

²⁴ KIRSCHNER Béla 1968: 142-157.

²⁵ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 109.

²⁶ „Magyarország teljes gazdasági kifosztását vette tervbe.” (In.: SALAMON Konrád 2001: 179.) Ezzel szerették volna törvényesíteni, hiszen a románok majdnem minden mozdíthatót és értékeset el szerettek volna vinni, például a Magyar Nemzeti Múzeum anyagát is, amit csak Bandholtz tábornok akadályozott meg. (In.: BANDHOLTZ, Harry Hill 2000: *An Undiplomatic diary. With an Intruction on Hungary and WWI*, by Fritz-Konrad KRÜGER. Andrew L. SIMON (Edited). Simon Publications, Safety Harbor. 115-116.)

²⁷ A „Fehér Ház” csoport később bajtársi egyesületté alakult, melyet majd csak 1946-ban oszlattak fel. A „Fehér Ház” elnevezést, a Tanácsköztársaság alatti forradalmi központ, a „Vörös Ház” (Hungária Szálló) ellenében választották. (In.: GERGELY Jenő – GLATZ Ferenc – PÖLÖSKEI Ferenc (Szerk.) 1991: *Magyarországi pártprogramok 1919-1944.* Politikai pártok programjai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, h.n. 31.)

szemben határozta meg magát.²⁸ Keresztény és nemzeti alapokon kívánta újrendezni az országot.²⁹ Elgondolásaikkal jelentősen hatni tudtak a többi szervezkedésre is. Friedrich eredetileg nem tartozott hozzájuk, csak nem sokkal a puccs előtt csatlakozott Csilléryékhez (amúgy Mátyásföldön szervezkedett). Nem is volt teljesen tisztában azzal, hogy a „Fehér Házak” hogyan képzelik el a rendszerváltoztatást. Amikor augusztus elsején először találkoztak, még Lovászy Mártont javasolta vezetőnek, ezzel komoly ellenkezést váltott ki (Csilléry szerint: „magával hozza a többi leszerepelt politikust”). Ezt látva feladta, hogy korábbi függetlenségi párttársát támogassa. A kibővülő csoportnak sikerült megnyernie Schnetzer Ferenc tábornokot, hogy a puccs katonai részét levezényelje.³⁰

Általánosan az volt a véleményük, hogy az egész Peidl-kormány egy „maszkírozott proletárdiktatúra”,³¹ úgyhogy át kell venni a hatalmat. Minél előbb cselekedni szerettek volna, még mielőtt a Peidl-kormány stabilizálhatná helyzetét. A megszállást követően az ellenforradalmárok Csilléry lakásáról átköltöztek a Bristol-szállóba. Itt állapodtak meg abban, hogy szükségük van egy nagyobb tekintélyre, aki egyrészt „fedezi” a Peidl-kormány félreállítását, „másrészt bizonyos szuveréneket megillető jogokat gyakorolhasson”. Friedrich javasolta Habsburg József főherceget (aki korábban a *homo regius* tisztségét is betöltötte) kormányzónak, hogy ezzel biztosítsa a jogfolytonosságot. Megvolt a cél, lassan összeállt a terv is, már csak meg kellett valósítani.³²

Minél előbb cselekedni kellett, hiszen felmerült annak a veszélye, hogy Peidl kiegészíti a kormányt, a polgárság és a parasztság képviselőivel. A Huszár Károly vezette fővárosi keresztényszocialistákkal pedig tárgyalni szerettek volna. Az antant képviselőitől, már a Böhmmel folytatott tárgyalások óta tudni lehetett, hogy az egyik legfontosabb elvárásuk Magyarországgal szemben, egy a nemzetet teljes egészében képviselő kormány megalakítása volt.³³ Augusztus 4-én elkezdték a végrehajtást, József főherceget szerették volna felhozni a fővárosba, az első leutazási kísérlet Alcsútra (ahol a főherceg birtoka volt), nem sikerült, leállították a vonatközlekedést. Friedrich oldotta meg a problémát, szerzett autót, és a csoport katonatiszt tagjai föl tudták hozni József főherceget Budapestre.³⁴

²⁸ BALOGH, S. Eva 1976: 275.

²⁹ Bleyer hangoztatta, hogy a „rég liberális ideológia helyére újat kell teremteni s az összeforrasztó erő, mely a társadalmat közös cselekvésre eggyé forrasztja, a legnagyobb emberi közösség, a kereszténység legyen.” (In.: KÁDÁR Lehel 1920: Az augusztusi puccs. *Új Magyar Szemle* 1920. 2.)

³⁰ Uo. 2-4.

³¹ GRATZ Gusztáv 1935: 229.

³² KÁDÁR Lehel 1920: 3-5.

³³ SALAMON Konrád 2001: 172-173.

³⁴ KÁDÁR Lehel 1920: 5.

A következő feladat az antant és a megszálló románok jóváhagyásának megszerzése volt. Velük Friedrich és Schnetzer tárgyalt, bár tiltakoztak, hallgatólagosan jóváhagyták a puccsot (azzal a kikötéssel, hogy erőszak ne történjen).

Végül jöhetett a hatalom átvétele, rendőr- és katonatisztek, rendőrlegénység és önkéntesek álltak készen arra, hogy megszállják a stratégiai pontokat (minisztériumok, rendőrség és a telefonközpont), és lemondassák a kormányt. A kormány esetében szerencsájük volt, hiszen éppen kormányülés volt, így nem kellett egyenként „összefogdosni” a kormánytagokat. Peidl egy rövid ideig ellenkezett, aztán egy jegyzőkönyv felvételének ellenében elfogadta a hatalomátvételt. Ezen az apró késésen kívül semmilyen ellenállással nem találkoztak.³⁵

Az államcsíny végrehajtása után jelentették az eseményeket József főhercegnek és Friedrichnek, akik a Bristol Szállóban várták a fejleményeket. József főherceg Friedrich Istvánt kérte fel az ideiglenes kormány megalakítására. Majd augusztus 7-én a főherceg kiáltványt adott ki, melynek első részében kifejtette, hogy „kézbe vettem a mai lehetetlen helyzet megoldását. Nem nézhetem, hogy szegény, összeroskadó hazánk sorsa felett politikusok és különböző érdek- és pártcsoportok marakodjanak.” A második részben pedig közölte az új kormány névsorát.³⁶ Fenntartottak miniszteri pozíciókat a később csatlakozóknak (ez elsősorban a szociáldemokratákat jelentette). Bár az új kormány megalakulásával az ellenforradalmárok egy zavaros időszak végére szerettek volna pontot tenni, ez nem sikerült. Miközben a politikai hatalom megtartásáért harcoltak, az országban kialakult válsághelyzetet is kezelniük kellett.

Friedrich István, az első ellenforradalmi miniszterelnök

A sikeresen végrehajtott (sokak szerint bohózatba illő) puccs után, Friedrich István lett a miniszterelnök. Friedrichék úgy gondolták, hogy úgy tudják biztosítani a jogfolytonosságot, hogy József főherceget ideiglenes kormányzónak tekintik, és mint államfő kinevezheti az új kormányt. Ebből később még súlyos problémák adódtak Friedrich számára annak ellenére, hogy az adott pillanatban ez egy nagyon praktikus elhatározás lehetett.³⁷ A kormány

³⁵ Uo. 6-13.

³⁶ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 119.

³⁷ Kozma Miklós írta 1922. november 21-ei József főhercegnél tett látogatása után, hogy Friedrich tovább szerette volna vinni a koncepciót, és „arra kapacitálta, hogy koronáztassa meg magát”, József főherceg elhárította ezt, mivel IV. Károly volt a törvényesen megkoronázott uralkodó. (In.: MNL OL Mikrofilmtár 3923. 1. tekercs, 2. cím (1920-1922). 167-168.

hivatalosan az augusztus 8-ai minisztertanácson alakult meg, amikor is József főherceg „kivette a kabinet tagjaitól az esküt”.³⁸

Az első kormányülésen már előkerült pár azok közül a problémák közül, amelyekkel Friedrichnek az elkövetkező hónapokban foglalkoznia kellett. Ezek voltak a román megszállás, az élelmezési kérdés megoldása, pénzkérdés és a Tanácsköztársaság utáni rendcsinálás.³⁹ Ezekhez később még olyan feladatok társultak, hogy a kormányt az antant nem ismerte el, a kormányt belpolitikailag is el kellett ismertetni. Az első napokban augusztus 12-éig a szegedi kormánnyal párhuzamosan működött,⁴⁰ azt követően pedig a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereg jelentett problémát.

A román megszállás

Friedrich a román megszállást, kormányzása elején megpróbálta felhasználni, amikor tárgyalt Stefan Holban tábornokkal, a megszálló erők városparancsnokával. Szerette volna elérni legalább a kormány elismerését (nem sikerült). Holban megígérte, hogy a magyar belügyekbe nem fog beavatkozni.⁴¹ Ez eléggé nehezen hihető volt. A román városparancsnokság a Gellért Szállóban rendezkedett be.⁴² A román megszállást korlátozta a szövetséggközi katonai bizottság jelenléte. Ennek ellenére a városparancsnokság teljes mértékben ellenőrizni kívánta a kormány működését, odáig is elmentek, hogy a telefonközpont ellenőrzését átvéve, lehallgatták az egyes kormánytagok beszélgetéseit. A sajtó román cenzúra alá került, minden megjelent lapon, ott állt, melyik román cenzor hagyta jóvá.⁴³ A miniszterelnök is csak román engedéllyel mozoghatott. Az augusztus 20-ai Szent István napi körmenetre is a megszállók jóváhagyását kellett kérni, amit nem adtak meg, csak azt engedélyezték, hogy istentiszteletet tartsanak a Mátyás-templomban.⁴⁴ Amikor a kormány elhatározta, hogy szeptember végén megtartják a választásokat, és erről plakátok és újságok útján kívánta tudósítani a népet, a románok nem engedélyezték (kézben tartották a kommunikációs csatornákat, és ezzel az

³⁸ MNL OL K27 (1919.08.08.) 4.

³⁹ Az állam megpróbálta feltárni a kommunista korszak bűneit. De sokaknak ez nem volt elégséges, és kihasználták a lehetőséget, hogy vélt (kollektív megbélyegzés) vagy valós ellenségeikkel leszámoljanak. (Bővebben: KONOK Péter: Az erőszak kérdései 1919-1920-ban. Vörösteror-fehértoror. *Múltunk* 2010/3. 72-91., BÖDÖK Gergely 2011: Vörös és fehér. Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon 1919-1921. *Kommentár* 2011/3. 15-31.)

⁴⁰ Délmagyarország, 1919. augusztus 13. 1. (A szegedi kormány beszüntette működését) „Magyarországnak ez idő tájt egyetlen kormánya van csak, az, amelyet József tábornagy alakított meg.”

⁴¹ MNL OL K27 (1919.08.08.) 2.

⁴² RÓBERT Péter 2009: Budapest román megszállása (1919). *Budapesti Honismeret*. Budapesti História 2009. évi előadások. (<http://bph.t.hu/index.php?mit=historiak> 2014.03.31.) 50.

⁴³ Például a *Népszava* jobb felső sarkában, „Censor: R. Cefan”. (In.: *Népszava*. (1919.09.28.) 1.)

⁴⁴ MNL OL K27 (1919.08.08.) 24.

ország irányítását is).⁴⁵ A románok teljes mértékben szerették volna kihasználni, hogy megszállták az ország kétharmadát.

Az augusztus 12-ei minisztertanácson Friedrich javasolta, hogy minden minisztériumnál hozzanak létre panaszirodákat, melyek a felmerülő visszaességokról és visszaélésekről értesítik a Fegyverszüneti Bizottságot.⁴⁶ Később ennek mellett a gyakorlati haszna, amikor a tábornoki bizottsághoz és antanthoz kellett listákat benyújtani a megszállás visszaességeiről. Pont ezen a tanácskozáson merült fel először problémaként, hogy a románok embereket tartóztatnak le anélkül, hogy erről a magyar hatóságokat értesítenék.⁴⁷

Az elkövetkező napokban Friedrich megpróbálta elérni az antantnál, hogy állítsák le a román előrenyomulást. Mellette a románokkal is felvette a kapcsolatot, akik két lehetőséget ajánlottak, a magyar kormány elfogadja a Peidl-kormánynek javasolt fegyverszünetet, vagy pedig Magyarország és Románia közös uralkodó alatt perszonálunióban egyesül. Az utóbbi mellett több érv szólt Friedrich szerint, egyrészt így nem veszne el igazán Erdély, és a székelők is kedvezőbb helyzetbe kerülnének. A tanács a további tárgyalásokat támogatta. A miniszterelnök tárgyalt Reginald Gorton tábornokkal, a tábornoki bizottság angol tagjával is, hogy a vidéki karhatalmat milyen módon lehetne megszervezni. A konklúzió az lett, hogy ehhez is a románok jóváhagyása kell. Napról- napra egyre inkább úgy tűnt, hogy a magyar vezetés egy a román megszállóknak kiszolgáltatott bábkormány (legalábbis a bukarestiek ezt szerették volna). A magyar karhatalom kiépítését a románok több módon próbálták megakadályozni, egyrészt átvették a rendfönntartást,⁴⁸ másrészt a tényleges rendőr- és katonatiszteket internálták,⁴⁹ harmadrészt nem adták meg a kért fegyvereket. A románoknak nem volt érdeke ez, hiszen ez azt jelentette volna, hogy ki kell vonulniuk. Ennek ügyében a következő minisztertanács idejére el is ment a kérvény az antant bizottsághoz.⁵⁰

A következő napokban tovább folytak a tárgyalások az antanttal és a románokkal is. Lovász Márton külügyminiszter (augusztus 15-étől szeptember 11-éig) és Schnetzer Ferenc tábornok hadügyminiszter kisebb vitába került a miniszterelnökkel az augusztus 19-ei minisztertanácson. Schnetzer és Lovász is amellelt volt, hogy a románokban nem lehet megbízni, az esetleges szövetségben ők lennének az erősebb fél (Erdély csak, mint Románia része kapna autonómiát), az antant nagy valószínűséggel a kivonulásra fogja őket utasítani.

⁴⁵ L. NAGY Zsuzsa 1994: A főváros román megszállás alatt. 1919. augusztus-november. *Budapesti Negyed*. 1994/2. (<http://epa.oszk.hu/00000/00003/00004/nagy.htm> 2014.07.08.)

⁴⁶ MNL OL K27 (1919.08.12.) 3. Nagy valószínűséggel a szövetségközi tábornoki bizottságot értette alatta.

⁴⁷ Uo. 9.

⁴⁸ MNL OL K27 (1919.08.16.) 6.

⁴⁹ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 180-182., MNL OL K27 (1919.08.19.) 8., Karhatalmat személyi állomány nélkül nem lehetett megszervezni.

⁵⁰ MNL OL K27 (1919.08.20.) 3.

Lovász emellett elutasította Friedrich radikális javaslatát, hogy táviratot küld Clemenceau-nak, hogy vagy közbelép az antant, vagy csak a románokkal fog tárgyalni. A kormányfő szerint nem kellene túlzottan az antantban bízni, a románok pedig úgyis bolsevizálódnak, aztán összeomlanak, a magyar vezetésnek egy célja lehet, minél előbb egy kis nemzeti és ütőképes haderő szervezése.⁵¹ Dr. Balogh György igazságügy-miniszter ehhez csak annyit fűzött hozzá, hogy ő inkább a románokkal való megegyezést támogatná, hiszen csak ők tartják vissza az esetleges „bolsevik” puccsot, hiszen „tegnap 28 helyen ülészttek a kommunisták”.⁵² Az ellentéteket nem sikerült feloldani, viszont a románokhoz való túlzott elköteleződés veszélye lassan lekerült a napirendről, és igazán már csak a kivonulás kérdése volt fontos.

Ezt erősítette meg, hogy Ernest Troubridge admirális (a tábornoki bizottság védelmére iderendelt hajók parancsnoka) közölte József főherceggel, hogy nem kell egyezkedniük, az antant elrendelte már a románok kivonulását.⁵³

Közben Friedrichnek egy olyan kihívással is szembe kellett néznie, hogy bár a keresztény-nemzeti és a keresztényszocialista tábor támogatását bírta, a többi politikai irányzattal nem tudott kiegyezni. Sőt volt olyan csoport, gróf Károlyi Imre vezetésével,⁵⁴ amely egyenesen a kormány eltávolítására tört, és ennek érdekében nem átalotta volna az idegen megszállókat felhasználni.⁵⁵

A megszállók nem fogadták túl jól az ellenük beadott panasziratokat, Holban tábornok felelősségre vonta a magyar kormányfőt, hogy ellentétet akar szítani a románok és az antant között. Friedrich azzal tért ki, hogy tárgyalásban vannak Constantin Diamandival, aki a román kormány Budapestre küldött diplomáciai megbízottja volt. Elsődleges feladata a megszálló erők és az antant bizottság közötti kapcsolat biztosítása volt.⁵⁶ A megbeszélés folytatásában Holban többször úgy kezelte a helyzetet, mintha gyarmati kormányzó lenne, és Friedrich pedig a gyarmat képviselője (például, hogy statáriumot Friedrich nem hirdethetett volna, az a román király hatásköre).⁵⁷ A problémák okának pedig végig a magyar kormányt láttatta. Friedrich érvekkel támasztotta alá a kormány kéréseit (például fegyver kérelmet a rendőrség

⁵¹ MNL OL K27 (1919.09.19.) 2-3.

⁵² Uo. 13.

⁵³ MNL OL K27 (1919.09.20.) 3.

⁵⁴ Károlyi Imre és a hozzá közel álló fajvédők később is támadták Friedrichet. Elsők között voltak, akik összefüggésbe hozták őt a Tisza-gyilkossággal. (In.: *Szózat*, 1919. november 23. 4. („Tisza-bünpör”))

⁵⁵ MNL OL K27 (1919.08.21.) 3., gróf Károlyi Imre fajvédő politikus később folytatta támadásait Friedrichhel szemben. (In.: *Új Nemzedék*, 1919. október 3. 1. (A bankgróf), a Friedrich-párti sajtó nem hagyta, és Károlyival szemben előszedték, hogy Krausz Simon korábbi banktulajdonos „strómanja”, ebben az időszakban „zsidóbérencnek” lenni nem volt jó, főleg a nemzeti irányzatoknál.)

⁵⁶ L. NAGY Zsuzsa 1994.

⁵⁷ Holban kifogásolta, de a román cenzúra leengedte közölni.

részére), bár Holban ígéretet tett, hogy ha a súrlódások miatt közvetlenül hozzá fordulnak, elsimítja azokat, de ez nem volt előrelépésnek tekinthető.

A békekonferencia megpróbált közvetlenül a román vezetésre, I. Károly román királyra (aki a Hohenzoller-dinasztiából származott), és miniszterelnökére, Ionel I. C. Bratianura nyomást gyakorolni a kivonulás kérdésében, ezért Bukarestbe küldték Sir George Clerk brit diplomatát.⁵⁸ Ekkor felszínre került elég sok minden a románok budapesti és magyarországi tevékenységéből. Ez arra kényszerítette I. Károlyt, hogy vizsgálatot indítson. Ennek kezdetén Holban tábornok távozott tisztségéből. Helyére Traian Mosoiu tábornok lépett.⁵⁹ Clerkot Bukaresten a lemondott román miniszterelnök, Bratianu fogadta.⁶⁰ Clerk visszaúton megállt Budapesten, tárgyalni a pártok képviselőivel. Friedrich azt állította, hogy a vidék mögötte áll, az eljövendő választásokat meg fogja nyerni. A Garami Ernő vezette szociáldemokraták egy új koalíciós kormányt követeltek.⁶¹ Eközben a románok azt próbálták meg elhíttetni, hogy addig lesz Budapesten rend, amíg fönntartják a megszállást. Megkísérelték elérni a Friedrich-kormány menesztését, de annak cseréjére az antant részéről ekkor még nem láttak alternatívát.⁶²

A román kivonulást végül november elejére sikerült elérni,⁶³ bár már hónapokkal előbb felkészültek rá.⁶⁴ A kivonulók helyét először a Lehár Antal ezredes vezette csapatok vették át 1919. november 14-15-én.⁶⁵ Majd ezt követte Horthy Miklós híres bevonulása.

Idegen megszállás alatt minden politikai vezetés kényes helyzetben van. Bár Friedrich elkövetett hibákat. Sokak szerint azt, hogy túlkésőn mondott le. De a románokkal szemben minden lehetőséget kihasznált, vagy megpróbált kihasználni. Nem adta meg magát, nem adta fel. Fő céljának tekintette, hogy a román megszállók minél előbb elhagyják az országot. Bár ebben neki csak kisebb szerepe volt, sikerült a távozás feltételeit biztosítani.

A kormány legitimitása

Az ország és a kormány bizonytalan helyzetét is mutatta, hogy augusztus 8-án úgy határoztak a minisztertanácson, hogy Magyarország hivatalos elnevezése Magyar Köztársaság, amelynek

⁵⁸ SALAMON Konrád 2001: 190., ORMOS Mária 1983: *Padovától Trianonig 1918-1920*. Kossuth könyvkiadó, Budapest. 341-369.

⁵⁹ L. NAGY Zsuzsa 1994.

⁶⁰ Clerk szeptember 29-én hagyta el Bukarestet, ekkor alakult meg Vaitoianu vezette ideiglenes kabinet. (In.: ORMOS Mária 1983: 357.)

⁶¹ MÉSZÁROS Károly [1993]: *Horthy és Teleki 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon*. Nesztor, [Budapest].

⁶² ORMOS Mária 1983: 357.)

⁶³ A románok az Észak-Dunántúlról már október elején kivonultak.

⁶⁴ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 192-194.

⁶⁵ LEHÁR Antal 1993: Egy katonatiszt naplója, 1919-1921. *História* (1993) 11. 9.

élén államfőként József főherceg kormányzó (egy monarchikus tisztséggel) állt. Ez egy köztes megoldás volt, még mielőtt⁶⁶ döntöttek volna a végleges államformáról.

A kormány egyik legfontosabb deklarált célja az új választások kiírása volt, és az, hogy a választások után a megalakult nemzetgyűlésnek adja át a hatalmat.⁶⁷ Voltak törekvések egy másik lehetőség megvalósítására. A régi országgyűlés felosztatását több képviselő törvénytelennek tartotta, hetvenen egyértelműen az újra összehívás mellett voltak, ez megadná a forradalmi korszak lezárultát.⁶⁸ Megpróbáltak támogatókat szerezni. Rögtön szembesülniük kellett egy komoly problémával: az antant nem támogatta ezt, mivel a régi parlament nem demokratikus úton lett megválasztva. Friedrich bár egyértelműen, a kormánnyal együtt, az új választások megtartása mellett volt, nem utasította el a régi törvényhozás összehívását. Mint mondta, ez „az alkotmányosság és a jogfolytonosság kérdése”, ez biztosítaná a visszakötést a forradalmak előtti Magyarországhoz. Rendezettebb körülmények között támogatná, az lenne szerinte az ideális, hogyha összehívják a Házát, az elismeri a kormányt, indemnitást ad, és új választási törvényt alkot, ami alapján ki lehet írni a választásokat, majd az új nemzetgyűlés dönt az új kabinetról.⁶⁹

A kormánynak egyik legfontosabb célja volt saját elismertségének a növelése, a választás és régi képviselőház összehívásában is ez játszott szerepet. Az új választójogi rendelet terve az 1919. augusztus 20-ai minisztertanácson is előkerült, báró Perényi Zsigmond belügyminiszter terjesztette elő. Titkos és egyenlő választás, az aktív választójogot férfiaknál 24 éves kortól adta meg, nőknél is, csak náluk még igazolni kellett az írni-olvasni tudást. Érdekes vita bontakozott ki. Egyesek a nőket konzervatívnak, mások éppen radikálisabbnak tartották, és ez alapján vezették le, hogy éppen korlátozni szeretnék, vagy nem a gyengébb nem választójogát. Friedrich ehhez nem szólt hozzá. Érdekes lett volna, hiszen neki két leánygyermek volt. A minisztertanács végül elfogadta a javaslatot, azzal a kiegészítéssel, hogy a katonaviselt és kitüntetett férfiaknál már 21 éves kortól jár a választójog.⁷⁰ Az elfogadott rendelet azonos volt azzal, amit a Friedrich-kormány lemondása előtt elfogadott. A kormány azzal a szándékkal fogadta el a rendeletet, hogy szeptember második felében választásokat tartanak majd, ez végül a románok ellenkezésén megbukott, hiszen ez magában hordozta azt a veszélyt, hogy a megalakuló nemzetgyűlés által megbízott kormányt az antant is elismeri.

⁶⁶ MNL OL K27 (1919.08.08.) 6.

⁶⁷ SALAMON Konrád 2001: 183.

⁶⁸ *Új Nemzedék*, 1919.09.22. (Friedrich nyilatkozik a kormány helyzetéről) 3.

⁶⁹ Uo. 3.

⁷⁰ MNL OL K27 (1919.08.20.) 4-7.

Az augusztus 6-án hivatalba lépett kormány, részben a puccsistákból, részben a minisztériumok államtitkáraiból állt, egy ideiglenes hivatalnok kormány volt. Pártpreferenciák nem jellemezték.⁷¹ Ennek ellenére nem sikerült elfogadtatnia magát az antant hatóságokkal. Ezért Friedrich augusztus közepén a kormány átalakítása mellett döntött. Augusztus 15-én be is jelentette egy koncentrációs kormány megalakítását.⁷² Ebben négy tárcát kaptak a jobboldali radikális keresztény-nemzetiek és a konzervatívok, és hét minisztert a függetlenségiek, a kisgazdák, és a szociáldemokraták adtak. De a szocdemek végül nem vállalták. Ennek ellenére is egy erősen kiegyensúlyozott kormányt sikerült összeállítania.⁷³

Magyarországon a külkapcsolatok kérdése szintúgy elég bonyolult volt. Az ország 1918. október 31-e után önállósodott, saját külügyminisztériumot kellett létrehoznia, és az ehhez tartozó külügyi apparátust kiépítenie. Ezen kívül az ország hivatalosan háborúban állt (csak fegyverszünet volt érvényben) az antant államokkal, és a hivatalos kapcsolatok felvétele is lassan haladt. Ezt még bonyolította, hogy az ország megszállás alatt állt (tehát nem birtokolta szuverenitásának teljességét), és kormányát (egészen a Huszár-kormány 1919. november 24-ei megalakulásáig) az antant nem ismerte el.

Az antant egy négytagú szövetségszövetségi tábornoki bizottságot küldött Budapestre 1919. augusztus 5-én. A bizottság feladatául jelölte ki a Magyarországgal kötött 1918. november 13-ai belgrádi fegyverszünet betartatását, és románok túlkapásainak megakadályozását. Tagjai voltak Harry Hill Bandholtz amerikai tábornok, Reginald St. George Gorton angol tábornok, Jean-César Graziani francia tábornok és Ernesto Mombelli olasz tábornok. Az amerikai stábhoz tartozott még Halsey E. Yates ezredes, aki a magyar rendvédelmi szervek megszervezésében szerzett érdemeket.⁷⁴ A bizottság mellé rendelték még egy kisebb katonai erőt, és pár darab monitort (ezek parancsnoka volt Sir Ernest T. Troubridge admirális). A bizottság többször megpróbált nyomást gyakorolni a románokra a kivonulás és más kisebb ügyekben, nem túl sok sikerrel. A bizottság tagjait többször inzultálták a román hatóságok. A

⁷¹ 1. melléklet

⁷² 2. melléklet

⁷³ BALOGH, S. Eva 1977: *Power Struggle in Hungary: Analysis in Post-war Domestic Politics* August-November 1919. *CARHS* 1977/1. (4. évfolyam) 3-22.

⁷⁴ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 184-185. Augusztus 24-én készült bizalmas jelentés szerint, Yates azt állapította meg, hogy a Dunántúlról a román csapatokat ki lehet vonni, ott a Horthy vezette Nemzeti Hadsereg kézben tudja tartani a helyzetet. Yates úgy gondolta, hogy két etapban négy hét alatt, a fővárosból, majd a Duna-Tisza közéről is kivonulhatnak a megszálló erők, és helyüket a megszerveződő rendőrség és csendőrség veheti át. Majd végül jöhetett volna a tiszántúli rész. A tervet kidolgozta, de azt is megállapította, hogy amíg az antant nem gyakorol nyomást a románokra, addig „munkája papírmunka”.

szavaiknak nem tudtak kellő súlyt adni.⁷⁵ Egyedül a békekonferencia ultimátumai voltak képesek némelykor hatni.

Az antant bizottság működését az erő hiányán kívül, még az is nehezítette, hogy a résztvevő tábornokok országainak érdekei ütköztek. A franciák a románok pártfogói voltak, őket tekintették közép-európai befolyásuk biztosítékának. Az olaszok sem szándékoztak túl erősen fellépni a románokkal szemben. Az angoloknak nem volt fontos a régió, viszont a francia befolyás túlzott növekedését szerették volna megakadályozni. Az amerikaiaknak sem voltak érdekeik a térségben.⁷⁶ Az érdekellentétet mind a románok, mind a magyarok megpróbálták kihasználni, többnyire az előbbieknél sikerült, miközben tovább folytatták az ország kifosztását.

József főherceg, mint kormányzó, a legitimitást jelentette az ellenforradalmi kormánynak. De az antant nem szándékozott eltérni azt, hogy egy Habsburg legyen Magyarország államfője, augusztus elejétől kezdve folyamatosan nyomást gyakoroltak, hogy József főherceget lemondassák. Erre végül augusztus 23-24-én került sor. Megküldték az ultimátumot. A Friedrich-kormány és József főherceg elfogadta azt, a kormányzó leköszönt, a kabinet is benyújtotta lemondását. A szövetségszövetségi katonai bizottság „helyesnek látta felhívni Friedrich urat [...], a bizottság avval számol, hogy a jelenlegi kormány szokásának megfelelően továbbviszi a folyó ügyeket az új kormány megalakulásáig, melyben minden párt képviselőjéhez jut.”⁷⁷

Friedrich ellenzéke megpróbált összeállítani egy új kormányt augusztus végén-szeptember elején, Lovászy Mártonra és Heinrich Ferencre támaszkodva. Az egész akció mögött Erdélyi János doktor állt. Heinrichék már egy kész kormánylistával mentek a tábornoki bizottsághoz szeptember 1-jén. Már csak az antant jóváhagyására vártak. Erdélyi kabinetalakítási terveihez hozzá volt kötve egy különegyezmény tervezet. Ezt a megalakulását követően kellett volna aláírni a Heinrich-kormánynak a románok képviselőivel. A tervezet korlátozta volna a magyar külpolitikát. „Magyarország sem most, sem a jövőben nem folytat szlávbarát politikát.”, ugyanígy a németek esetében. „nem indít semminemű irredenta mozgalmat.” A magyar-román határ is jóval közelebb lett volna az 1916-os bukaresti szerződésben megígérthez, mint a későbbi trianoni határhoz. Mindezek fejében Románia „ráveszi az antanthatalmakat a jelen szerződést aláíró magyar kormány elismerésére.” Ezen felül „ötvenmillió lej értékben kölcsönt nyújt Magyarországnak”, és „a legrövidebb időn belül

⁷⁵ A románok csak augusztus 16-án ismerték el az autoritását. (In.: RÁNKI György 1967: A Clerk-misszió története. TSZ 1967/2. 163.)

⁷⁶ RÁNKI György 1967: 159-161.

⁷⁷ Uo. 73.

gazdasági egyezményt köt Magyarországgal”.⁷⁸ Friedrich István nem fogadta el a vereséget, manőverezésbe kezdett, először felkereste Troubridge admirálist, akivel augusztus folyamán sikerült jó kapcsolatot kialakítania. Védelmet kért az esetleges román internálás ellen, ezen felül a MÁV angol átvételét (a románok ne tudják elvinni a szerelvényeket), angol kölcsön folyósítását, és hogy küldjenek angol követet Budapestre. Troubridge támogatta a javaslatokat. A keresztény blokk kialakítását is felgyorsította. Szeptember 2-án a Keresztény Nemzeti Párt, a Keresztény Szociális Gazdasági Párt és a Rubinek Gyula és Sokorópátkai Szabó István vezette Keresztény Kisgazdapárt megalakította a keresztény blokkot. A Heinrich-féle vállalkozásnak a hadsereg támogatását sem sikerült megnyernie. Amikor az antant látta, hogy nincs mögötte politikai erő, elvetette a polgári liberális erők támogatását.⁷⁹

Október 10-én bízta meg a békekonferencia Clerkot, hogy térjen vissza Magyarországra. Bírja távozásra Friedrichet, és segítse elő egy olyan új kormány megalakulását, mellyel az antant tárgyalni tud. Október 23-ai megérkezése után, ehhez több mint egy hónapon keresztül kellett tárgyalnia. A politikai élet minden szereplője meglátogatta, és beszélt vele.

A Friedrich-kormány megpróbálta meggyőzni Clerkot, hogy az ország mögötte áll. Ennek érdekében szórólapokkal és küldöttségekkel árasztotta el.⁸⁰ Clerk ekkor már elsősorban nem a tehetetlen polgári politikusokra és az ország meghatározó politikai erői számára elfogadhatatlan szociáldemokratákra építette a kibontakozást, hanem Horthy Miklósrá. Horthy irányítása alatt volt ugyanis az egyetlen magyar haderő. Viszont a liberális ellenzéknek is részt kellett vennie a válság rendezésében. November 5-én tárgyalóasztalhoz ültette Horthyt, Garami Ernőt, Varjassy Lajost, Vázsonyi Vilmost, Lovászy Mártont és Nagyatádi Szabó Istvánt. Sikerült megállapodniuk, erről jegyzőkönyvet készítettek.⁸¹

Friedrich pozíciói október végétől egyre romlottak, Clerk tárgyalásain egy új, plurálisabb kormány terve kezdett megfogalmazódni. A *Népszava* már kész tényként kezelte Friedrich politikai megsemmisülését.⁸² A szociáldemokraták, a polgári pártok és a Nagyatádi Szabó István-féle kisgazdák tárgyaltak gróf Apponyi Alberttel, aki potenciális kormányfőnek tűnt számukra.⁸³ A keresztény blokk viszont nem volt hajlandó elfogadni Apponyit.⁸⁴

⁷⁸ ÁDÁM Magda – ORMOS Mária (Szerk.) 2004: 75-79.

⁷⁹ MÉSZÁROS Károly [1993]: 31-33.

⁸⁰ MÉSZÁROS Károly [1993: 71., NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 208-210.

⁸¹ NEMES Dezső (Szerk.) 1956: 210-211. „A hadsereg Budapestre bevonulása katonai diktatúrát nem fog maga után vonni. A hadsereg alárendeli magát az antant megbízottjának közreműködésével létrejött kormánynak. [...] a hadsereg a polgári jogegyenlőség alapján áll, és kérelmezhetetlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is”.

⁸² *Népszava*, 1919. november 12. 3. (Friedrich bukása): Friedrich Istvánnak vége van, teljes vereséget szenvedett, legalábbis a *Népszava* szerint.

⁸³ A párizsi magyar békekonferenciára küldött magyar delegáció vezetője lett később.

Clerk tárgyalásai szóba kerültek a november 17-ei minisztertanácson. A Rubinek Gyula vezette kisgazdák nem tartották kívánatosnak a további szembehelyezkedést a békekonferenciával, de egyelőre a kormány mellett álltak. Friedrich nem tartotta sürgősnek a békekötést, „ránk nézve semmi előnyt nem fog jelenteni”. Szerinte „hiú remény, hogyha béke lesz, akkor lesz pénz, lesz élelmiszer. Ausztria példája mutatja, hogy ezzel a csalódással számolni kell”. Somssich József külügyminiszter arra hívta fel a figyelmet, hogy Magyarországnak nincs akkora hadserege, mely ellent tudna állni egy intervenciók támadásnak. A minisztertanácson részt vett Apponyi is, akinek a véleménye szerint „a szocializmusé a jövő”, ezért tárgyalt erősen Garamival, és úgy érezte, az antant is támogatja. A minisztertanács az antanttal való tárgyalás mellett foglalt állást, és elfogadta, hogy három taggal kibővíti a kormányt, Friedrich miniszterelnökségéhez továbbra is ragaszkodtak.⁸⁵

Friedrich István egyre inkább úgy érezte, hogy túl nagy nyomás nehezedik rá,⁸⁶ és nem lehetett biztos benne, hogy a pártja továbbra is kitart mellette, ezért a november 18-ai minisztertanácson lemondott, és átadta a hatalmat párttársának, Huszár Károly vallás- és közoktatási miniszternek. Friedrich abban bízhatott, hogy a közeljövőben megrendezett választásokon a Keresztény Nemzeti Egység Párt nyer, így visszatérhetne.⁸⁷ Apponyi pozíciója meggyengült, végül Clerk elfogadta Huszár kormányfőségét, akinek több, nem túl jelentős feltétel teljesítésével (propaganda minisztérium megszüntetése), sikerült létrehoznia a koncentrációs kormányt, melyben Friedrich hadügyminiszter lett.

Friedrichnek bár végül nem sikerült elfogadtatnia magát az antanttal, ekkor maga mellett tudhatott egy viszonylag erős pártot, hadügyminiszter volt, és az új kormány jelentős része tagja volt az utolsó Friedrich-kormánynak (Friedrich úgymond a hozzá hűeknek tarthatta őket). Ekkor Friedrich még gondolhatta úgy, hogy politikai karrierje újra fölfelé ívelhet. Ez végül nem következett be.

A kormány auctoritása

Egy kormány auctoritása⁸⁸ abból táplálkozik, hogy minél többen ismerik el a hatalmát, és hajtják végre utasításait. Lehetnek viták a döntés előkészítési fázisban, de mikor megszületett

⁸⁴ *Népszava*, 1919. november 16. 2. (Apponyi tárgyalásai)

⁸⁵ MNL OL K27 (1919.11.17.) 2-12.

⁸⁶ Több botrányosabb eset is történt ezekben a napokban, Vázsonyit Horthy ellenes összeesküvés vádjával akarták letartóztatni. Varjassy Lajosnak menekülnie kellett a különítményesek elől, miközben korábban tagja volt a szegedi kormánynak.

⁸⁷ RÁNKI György 1967: 184-185.

⁸⁸ Az kormány auctoritása és A kormány legitimitása fejezetek között vannak egymással érintkező témák, ez többek közt azért van, mert az auctoritás részben a legitimitásra támaszkodik.

a parancs, azt végre kell hajtani, és végre is hajtják. A Friedrich-kormány esetében a fentebb már többször vázolt körülmények miatt, ez nem valósulhatott meg teljesen.

Friedrich azonban nem nyugodott ebbe bele. A kormányfő és miniszterei tisztában voltak a körülményekkel, de nem viselkedhettek úgy, mintha beletörődtek volna a román megszállásba. Azt kellett mutatniuk, hogy van önállóságuk. Hivatalosan a románok is elismerték ezt, hiszen ők csak a „vörösökkel” szembeni rendfenntartó erő voltak.

Minden kormánynak szüksége van társadalmi bázisra, a Friedrich-kormány esetében ez még inkább igaz volt, hiszen, minél jobban sikerül a támogatást növelni, annál nagyobb lehetett az esélye, hogy sikerül stabilizálni a hatalmát.⁸⁹ Ennek érdekében 1919. augusztus végén Friedrich István pártszervezésbe kezdett. Az új párt, híven az ellenforradalom alapeszméihez, a Keresztény Nemzeti Párt⁹⁰ nevet kapta.⁹¹ A párt elsődleges társadalmi bázisát a budapesti kis- és középpolgárság jelentette. A párt elnökévé gróf Teleki Pált választották, a tényleges pártvezér Friedrich István lett.⁹² Más keresztény alapon szerveződő pártok is alakultak (Magyarországi Keresztényszocialista Párt, Keresztény Szocialista Párt, Egyesült Keresztény Gazdasági Párt, Országos Keresztény Szocialista Párt). Augusztus végére egyértelművé vált, hogy túlságosan szétaprózódtak, ezért megindultak a tárgyalások a „Keresztény Blokk” megalakítására. Erre jó alapot adott, hogy a keresztényszocialisták egyre nagyobb mértékben vettek részt a kormányban. A szövetkezés gondolatához sikerült megnyerni Csernoch János hercegprímást, és Prohászka Ottokár székesfehérvári püspököt is. A keresztény egység Friedrich számára is fontos volt, hiszen ezzel saját erejét növelhette. A tárgyalások Clerk antant megbízott októberi Budapestre érkezésével gyorsultak fel, melynek eredményeképpen 1919. október 24-én megalakult a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja. A párt elnöke Friedrich István lett. A keresztényszocialisták és a keresztény-nemzetiek kitartottak Friedrich mellett, de a külső nyomást nem tudták ellensúlyozni, Friedrichnek távoznia kellett.⁹³ Ennek ellenére Friedrich jelöltje, Huszár Károly lett a koncentrációs kormány miniszterelnöke.⁹⁴

Friedrich szerette volna mozgalmi szinten is erősíteni a bázisát, ezért felvette a kapcsolatot Szmrecsányi Györggyel, az Ébredő Magyarok Egyesületének (ÉME) egyik

⁸⁹ *Népszava*, 1919. október 29. 1. (Friedrichék be akarják csapni az antant-t)

⁹⁰ A párt programja (In.: GERGELY Jenő – GLATZ Ferenc – PÖLÖSKEI Ferenc (Szerk.) 1991: 31-34.) erőteljesen nacionalista és antiszemita és progresszív aspektusokat mutatott.

⁹¹ A baloldali sajtó többször is kritizálta, gúnyolta ezt a megjelölést, és ellentétbe állította a kormány jelszavait, annak politikájával. (In.: *Népszava*, 1919. október 9. 4. „Keresztény”)

⁹² GERGELY Jenő 1977: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903-1923*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 138.

⁹³ GERGELY Jenő 1977: 152.

⁹⁴ *Új Nemzedék*, 1919. november 20. (Friedrich távozik a kormány éléről)

vezetőjével. Később a Tisza-perben őt ért támadásokkal szemben is az ÉME-re kívánt támaszkodni.⁹⁵

A keresztény pártok mellett a liberális pártok is próbálkoztak hasonlóval, az egységesüléssel. A Nemzeti Társaskör (volt munkapárti politikusok), a Magyar Polgári Párt és a Lovászy-párt töredékei tárgyalásokba kezdtek.⁹⁶ Később csatlakozott a megbeszélésekhez a Nagyatádi Szabó István vezette kiscgazdapárt és a Vázsonyi Vilmos vezette Nemzeti Demokrata Párt. A kísérlet csak töredékesen tudott megvalósulni. A társaskör kihátrált („romboló kisebbségi irányzatot nem támogatnak”).⁹⁷ Így csak Lovászy Márton, Heinrich Ferenc, báró Solymossy Lajos, Pletty György és Létai Ernő kötött fúziós megállapodást.⁹⁸

A szociáldemokraták sértődöttsége és ellenséges hangulata nem engedett, sőt csak fokozódott. Ezt két fő okra lehetett visszavezetni, egyrészt Friedrichék távolították el a Peidl-kormányt, melyet a „szocdemek” magukénak éreztek, másrészt a Friedrich-kormány felfüggesztette a munkásbiztosítók önkormányzatát, a pénztárak élére pedig miniszteri biztosokat nevezett ki.⁹⁹ Ezzel próbálta meg csökkenteni a szakszervezetek és a szociáldemokraták befolyását a munkásság felett.¹⁰⁰

A hatalomra kerülő ellenforradalom le akart számolni a proletárdiktatúrával. Ezért az igazságszolgáltatás teljes szervezetét erre a feladatra állították rá. Ezen kívül igazoló eljárásokat szerveztek annak érdekében, hogy a társadalmat „megtisztítsák” a „forradalmi szennyeződéstől”. A szeptember 30-ai minisztertanácson báró Korányi Frigyes terjesztette be a bolsevizmus idején kompromittált hivatalnokok fegyelmi büntetéséről szóló rendelettervezetét. A minisztertanács elutasította a szigorítást, elégségesnek tartotta a nyugdíjazást, és az egyhavi fizetésmegvonást.¹⁰¹

A kormány hatalmának erősítését szolgálta az 5047/1919. ME számú, 1919. október 1-én kiadott rendelet, melyben államosították a rendőrséget. Kivonva azt a városi közigazgatás hatásköréből, átrakva a Belügyminisztérium irányítása alá. A rendőrség korábbi közhatósági feladatait a városi hatóságoknál hagyta. Jóval nagyobb hangsúlyt kaptak a továbbiakban a rendészeti feladatok, a különböző társadalmi és politikai szervezetek ellenőrzése.¹⁰²

⁹⁵ ZINNER Tibor: *Az ébredők fénykora 1919-1923. Értekezések a történeti tudományok köréből új sorozat* 110. Akadémiai Kiadó, Budapest. 70.

⁹⁶ *Új Nemzedék*, 1919. szeptember 22. 2. (A politikai helyzet)

⁹⁷ *Új Nemzedék*, 1919. szeptember 30. 2. (A politikai helyzet)

⁹⁸ *Új Nemzedék*, 1919. október 15. 2. (A politikai helyzet)

⁹⁹ EGRESI Katalin 2008: *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919-1939*. Napvilág Kiadó, Budapest. 229.

¹⁰⁰ Emellett megpróbálta Friedrich kiküszöbölni, hogy nem bírta a szociáldemokraták támogatását. Oláh Dániel vasmunkást bízta meg az ipari munkásság érdekképviselésével, miniszteri rangban.

¹⁰¹ MNL OL K27 (1919.09.30) 4.

¹⁰² PÖLÖSKEI Ferenc 1977: *Horthy és hatalmi rendszere (1919-1922)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 14-15.

A kormány a megszállás miatt saját fegyveres erőt nem tudott létrehozni. Azért, hogy ezt a hiányt pótolja, a Horthy Miklós vezette Nemzeti Hadsereget megpróbálta a kormány befolyása alá vonni, ez nem sikerült ténylegesen. Horthy fölvette a kapcsolatot Friedrichékkel, de hatalmukat nem fogadta el. Miután tárgyalt Clerk megbízottal egyre kevésbé volt érdeke, hogy a kormányt a helyén tartsa. Pár hónappal később Horthy Miklósból lett az új államfő, a Magyar Királyság kormányzója.

Friedrichék válságmenedzselése ahhoz mindenképp elég volt, hogy az ország elkerülje az összeomlást. A kormány több intézkedésének hosszabb távú hatása lett, így a rendőrség államosításának és igazolóbizottságok felállításának. A Friedrich-kormány által kinevezett kormánybiztosok nagyrészt sikeresen tudtak együttműködni a Nemzeti Hadsereggel, így ezzel is elősegítették a lassú konszolidálást.

Anyagi háttér (élelmezés, pénz- és szénkérdés)

Az ország – a fentebb már többször említett okok miatt – nagyon rossz állapotban volt. Ezért a kormányoknak folyamatosan foglalkozniuk kellett azzal, hogy a válság ne váljon akuttá (éhezés, pénzhiány vagy tüzelőanyaghiány). Friedrich többször tárgyalt az antant megbízottjaival,¹⁰³ aminek meg is lett az eredménye, már augusztus közepén élelmiszer segílyt kapott az ország.

A pénzkérdés is nagyon problematikus volt, hiszen az Osztrák-Magyar Bank felszámolás alatt állt, miután az állam, melyhez tartozott, megszűnt. Emiatt Magyarországnak a Károlyi-kormány óta folyamatosan kényszerintézkedésekkel kellett élnie az ügyben. A Friedrich-kormány sem tudta rendezni ezt a krízist. Ez is a rendszer konszolidációt elvégző Bethlen Istvánra maradt.

Az élelmiszer árak államilag szabályozottak voltak, ami a háborús időszakban teljesen érthető. Utána viszont a szabályozás már inkább a kereskedelem újraindulását akadályozta. Szeptember végén olyan helyzet alakult ki, hogy a pénzügyi állapotot veszélyeztette, hogy nem indult meg a gabonakereskedelem, és helyette külföldről kellett volna gabonát behozni.¹⁰⁴ Viszont más esetben gondok is származtak a szabályozás megszüntetéséből. A hús árát a kormány október elejétől már nem irányozta elő. Ezt a kereskedők túlzott mértékben szerették volna kihasználni. Megszűnt tehát az áruhiány, de a budapestiek ettől még nem tudtak vásárolni.¹⁰⁵ Miután a kormánynak kellő mennyiségű gabonát sikerült begyűjteni, utána azzal a gonddal kellett szembesülniük, hogy nincs megfelelő mennyiségű tüzelőanyag a

¹⁰³ MNL OL K27 (1919.08.08.) 2.

¹⁰⁴ *Új Nemzedék*, 1919. szeptember 30. (Közgazdaság)

¹⁰⁵ *Új Nemzedék*, 1919. október 3. (A budapesti drágaság központja)

malmokhoz. A kormánynak ezt is mielőbb orvosolnia kellett, hiszen Magyarország kötelezettsége volt a megszálló hadsereg ellátása is. Részben a hazai szénbányák termelését szerették volna fokozni (ez nagyrészt elég lett volna az iparnak, a fűtésre valót külföldről kellett volna behozni).¹⁰⁶

A megfelelő intézkedésekkel és külföldi segítséggel sikerült elkerülni azt, hogy komolyabb anyagi természetű válság alakuljon ki.

Friedrich István miniszterelnökség utáni évei

Friedrich István 1919. november végén lemondott a kormányfőségről, átadva azt Huszár Károlynak. A megalakuló Huszár-kormányban pedig a hadügyi tárcát vette át. Az újdonsült miniszternek azonban nem a minisztériumának az irányítása jelentette a komoly feladatot, hanem az ellene folyó nyomozás figyelemmel kísérése. Friedrich hiába tagadta, hogy bármilyen köze lett volna Tisza István meggyilkolásához (a merénylet megszervezésére szőtt összeesküvéssel vádolták), a nyomozóhatóságoknál több komoly vallomás bizonyította az ellenkezőjét. Az ügy hosszasan húzódott, Friedrich közben képviselő lett, majd le kellett mondania a minisztériumáról a Huszár-kormánnyal együtt. Rövidesen kivált a KNEP-ből, és újjáalapította a Keresztény Nemzeti Pártot.

Friedrich, bár mentelmi jogát felfüggesztették, szabadon védekezhetett. A hadbírószági (1920. augusztus-szeptember) tárgyaláson még csak tanúként hallgatták meg, itt megismételte a rendőrségen tett korábbi vallomását, melyben mindent tagadott, és minimalizálni igyekezett minden felelősséget, ami őt az őszi őrzsás forradalomhoz kötötte. A következő évben végül sor került a polgári perre (1921. április-október) is, ahol Friedrich már a vádlottak között ült, bár továbbra is szabadlábban védekezhetett. A tárgyalás során új, rá nézve terhelő bizonyítékok nem kerültek elő, sőt több vádpontot alátámasztó „*corpus delicti*” (például egy vendégkönyvbe való beírás is) megcáfолásra került. A vádat megerősítő vallomásokkal (amit az elsőrendű vádlottak tettek) kapcsolatban is több kétség merült fel. Friedrichet végül a per vége előtt felmentették a vádak alól. Azzal az indokkal, hogy „A Tisza-ügy kezdetén Friedrichhel szemben nem emeltek vádat, mert ehhez hiányoztak a bizonyítékok, a katonai bíróság előtt azonban a tanúk eskü alatt súlyos terhelő adatokat sorakoztattak fel ellene. Ezért ez ügyben nem lehetett kitérni a bünvádi eljárás megindítása elől. Ám a főtárgyaláson a gyanúsítások nem nyertek igazolást, így a vádat el kellett ejteni. Szokatlan dolog, hogy az eljárás teljes befejezése előtt történik ez, de a merénylek pere még sokáig eltarthat.

¹⁰⁶ Új Nemzedék, 1919. október 4. 3. (Ne várjunk idegen szénszolgáltatást)

Magyarország volt miniszterelnöke egy percre sem ülhet a vádlottak padján, miután ügye tisztázódott.”¹⁰⁷

Amint megszüntették vele szemben az eljárást, csatlakozott a nyugat-magyarországi felkeléshez, a Honvédelmi Bizottmány keretében szervezkedett, de még az akcióba lépés előtt lelepleződött, hogy Sopron környékén gyülekeztette fegyvereseit.¹⁰⁸ Amikor 1921. augusztus 28-a után megindultak a harcok, Friedrich Kismartont és környékét védte a betörő osztrák alakulatoktól. Amikor Prónay Pál,¹⁰⁹ a felkelés vezetője kikiáltotta 1921. október 4-én a Lajtabánságot, Friedrich Kismartonban próbálkozott hasonlóval. Bár voltak köztük személyi ellentétek, Friedrich október második felében elismerte Prónay hatalmát a kismartoni térség felett is.¹¹⁰ Bár a felkelés saját célját nem érte el, magyar szempontból mindenképp sikerként könyvelhető el az, hogy a felkelőknek és az ő harcukat jól hasznosító magyar diplomáciának köszönhetően Sopronban népszavazást lehetett tartani. IV. Károly utolsó magyar király és osztrák császár 1921. október 21-én másodszor is kísérletet tett arra, hogy visszatérjen a magyar trónra. Bár elbukott, jelentős mértékben gyengítette a felkelők egységét (Prónay nem kívánt aktívan részt venni a király államcsínyében, de többen csatlakoztak a király csapataihoz). A gróf Bethlen István erdélyi származású arisztokrata vezette magyar kormány számára ez jól jött, mivel a Lajtabánság egyre inkább problémát jelentett. Prónay csapatainak feloszlását és kivonulását, és ezzel a bánság megszűnését, végül Horthy Miklós kormányzónak sikerült elérnie. A hadsereg vezetése ígéretet tett arra, hogy a tiszteket állományba veszik.¹¹¹ Friedrichet is letartóztatták a királypucsból való részvétel vádjával, és csak óvadék ellenében szabadulhatott. 1922. február 3-án a budapesti Vigadóban Andrássy Gyula (az utolsó közös külügyminiszter), Szmrecsány György (keresztényszocialista politikus), Sigray Antal (korábbi nyugat-magyarországi kormánybiztos) és Friedrich István megalapította a Keresztény Nemzeti Földműves és Polgári Pártot (általában Andrássy-pártnak hívták). Friedrichéknek az 1922-es választásokon hátrányos helyzetben kellett megméretetni magukat, mivel a Bethlen-kormány rendeleti úton szabályozta újra a választási rendszert, ezzel jelentős korlátozásokat vezetett be, a törvényhatósági városok kivételével nyíltta téve azt. Az Andrássy-párt csak 11 mandátumot tudott szerezni.¹¹²

¹⁰⁷ HEGEDŰS Sándor 1977: *Egy politikai per kulisszatitkai*. Népszerű történelem. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. 181.

¹⁰⁸ ZSIGA Tibor 1989: 117.

¹⁰⁹ Horthy Miklós egyik leghírhedtebb különítményes parancsnoka.

¹¹⁰ Uo. 139-140.

¹¹¹ Uo. 146.

¹¹² Uo. 166-168.

Friedrich nagy valószínűséggel nem volt túl elégedett az elért eredményekkel, ezért új szövetségeket keresett. 1923. augusztus 3-án a Gömbös Gyula vezette fajvédő csoport kilépett a kormánypartból. Először Haller István (Országos Keresztényszocialista Párt) létrehozta Gömbösékkal a Keresztény Ellenzéki Szövetséget (KESZ) majd Friedrich és még pár fajvédő politikus is csatlakozott ehhez. A pártszövetség keresztény-nemzeti alapon állva kritizálta a kormányt, a liberalizmust és a nagytőkét. Friedrichék miatt a pártszövetségben nem foglalkoztak a királykérdéssel. A kormányzat betiltotta a fajvédők és szövetségeseik nagygyűléseit. A fajvédő-keresztényszocialista szövetségnek végül a „Döhmel-puccs”¹¹³ vetett véget, miután a résztvevők elbizonytalanodtak, és óvatosabbá váltak. A koalíció 1923. decemberében feloszlatta magát.¹¹⁴ A kísérlet amúgy is elég ingatag volt a lappangó ellentétek miatt. Az egész szövetség gyengeségét az is jelezte, hogy a Wolff Károly vezette tömegbefolyással is rendelkező Keresztény Községi Párt nem is csatlakozott.¹¹⁵

1925. elejétől viszont már Wolff Károly pártja körül kezdett formálódni egy nagyobb „keresztény nemzeti egységfront” a fővárosban, az Egyesült Keresztény Községi Párt, ehhez Friedrich és csoportja is csatlakozott. Bár a május 21-27-ei törvényhatósági bizottsági választásokat nem tudták megnyerni, a második legerősebb formáció lettek a Demokrata Blokk (az MSZDP és a Demokrata Párt szövetsége) mögött.¹¹⁶

Friedrich az 1926-os választáson továbbra is a Keresztény Községi Párt színeiben indult, ennek köszönhetően Budapest 3. kerületében szerzett mandátumot. A képviselőház megalakulása után viszont kilépett a pártból és ellenzékbe vonult.¹¹⁷

1928-ban Friedrich István új párt alapításával próbálkozott: a Keresztény Ellenzékkel. A pártot háttérből állítólag gróf Andrássy Gyula és Huszár Elemér finanszírozták.¹¹⁸ A törzsgárdát a régi legitimista kereszténypártiak adták. A párt 1929. folyamán szerveződött meg ténylegesen. A programot Friedrich adta meg, a „Mi a teendő?” című röpiratával. Friedrichék nem tudtak átütő sikereket elérni, inkább csak a fővárosi kis- és középpolgárságra támaszkodhattak.¹¹⁹ Az 1931-es választásokon 2 mandátumot sikerült szerezniük, majd az 1935-ösön a Nemzeti Legitimista Párttal közösen indulva egy mandátumhoz elegendő

¹¹³ Ulain Ferenc ügyvédet és fajvédő politikust társaival együtt letartóztatták államcsínykísérlet szervezése miatt.

¹¹⁴ VIDA István (Főszerk.) 2011: *Magyarországi politikai pártok lexikona (1846-2010). I. Parlamenti választásokon jelöltet állító pártok*. Gondolat Kiadó – MTA-ELTE Pártok. Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest. 184.

¹¹⁵ GERGELY Jenő 1993: *A keresztényszocializmus Magyarországon (1924-1944)*. Typovent Kiadó, [Gödöllő]. 20.

¹¹⁶ Uo. 28.

¹¹⁷ Uo. 35-36.

¹¹⁸ MNL OL K149 – 1930 – 7 – 3030. 1.

¹¹⁹ GERGELY Jenő 1993: 42-43.

eredményt értek el. 1937. január 26-án tagjai lettek az Egyesült Keresztény Pártnak (a Keresztény Községi Párttal, a Nemzeti Legitimista Párttal és a Keresztény Gazdasági és Szociális Párttal együtt), melynek elnöke gróf Zichy János volt. Ebből a pártból Friedrichék rövidesen kiléptek, és az 1939-es választásokon önállóan mérettették meg magukat, egy listát tudtak állítani Budán, ahol 0,11 százalékos eredményt értek el. Friedrich István 1940-ben visszavonult a politikai élettől, és pártját is feloszlatta.

Ezt követően a műszaki irodáját vezette 1945-ig, utána nem dolgozott. Felesége 1945-ben halt meg. 1946-ban feloszlatták a Fehér Ház Bajtársi Egyesületet,¹²⁰ mely 1919-ben azt az ellenforradalmi szervezkedést irányította, mely lemondatta a Peidl-kormányt, és Friedrich Istvánból miniszterelnököt csinált. A nyíltan antikommunista szervezet, habár a világháború vége után nem fejtett ki semmilyen tevékenységet sem, a szovjet érdekszférában nem működhetett tovább.

Bár Friedrich 1940 után a politikától teljesen visszavonult, a kommunista hatalom figyelmét nem kerülhette el, hogy Magyarországon maradt, szemben az ellenforradalmi rendszer sok más prominens politikusával. A katolikus egyházat az új hatalom meg akarta törni, föl szerette volna számolni, esetleg csak, mint az állam engedelmes szolgája tűrte volna meg a népköztársaság területén (békepapság). A Mindszenty-per után, Grósz József kalocsai érsek lett az egyház vezetője. Bár több ponton engedményt tett a hatalomnak, nem követte Mindszenty József hercegprímás intranzigens politikáját.

1951. tavaszán a magyar katolikus egyháznak is csatlakozni kellett volna a békeharchoz. Ezt Grószék nem támogatták. Ennek hatására is döntött a Magyar Dolgozók Pártjának vezetése május 4-én egy újabb nagyszabású per lefolytatásáról, ahol megfogalmazták a politikai vonalat: a vádlottak közül többen gyilkosságra szövetkeztek, hogy megdöntsék a népi demokráciát, ellenforradalmi szervezeteket alakítottak, vissza kívánták állítani a régi rendet, a szervezést a klerikális reakció végezte. A pernek be kellett bizonyítania, hogy az egyház nem gondolta komolyan az állammal aláírt szerződést. Minél jelentősebb mértékben kellett bevonni a vádba a szerzeteseket is. Fő cél volt az egyház belelökése az erkölcsi mocsárba.¹²¹ Grósz ellen az alábbi vádat fogalmazták meg: összeesküvés¹²² vezetése a Magyar Népköztársaság ellen és az államfői tisztség elfogadása. Ehhez kapcsolták hozzá a koncepció kialakítása során Friedrichet, akit Grósz, mint államfő (*homo regius*), kinevez a miniszterelnöki tisztségre. Ezzel az ellenforradalmi rendszerhez való

¹²⁰ 1946. október 18. (In.: BFL VI. 15 c [39] Raktári jegyzék. 5.)

¹²¹ BALOGH Margit – SZABÓ Csaba 2002: *A Grósz-per*. Híres politikai perek. Kossuth Kiadó, [Budapest]. 25-26.

¹²² SZABÓ Csaba (Szerk.) 2001: *A Grósz-per előkészítése 1951*. Párhuzamos Archívumok. Osiris – Budapest Főváros Levéltára, Budapest. 28.

jogfolytonosságot szerették volna hangsúlyozni. A vád szerint Bozsik Pál prépost és Farkasa Endre (ők is kulcsszereplők voltak, ugyanis rajtuk keresztül lehetett egyházi vonalon kiszélesíteni a pert, mivel nagyon sok emberrel álltak kapcsolatban)¹²³ állították össze egy kormánylistát, melynél eredetileg az előbbi lett volna a miniszterelnök. Ezt dolgozták át Grósz javaslatára, és került Friedrich a kormányfői tisztségre.¹²⁴ Az egyik kulcsmomentum az esküszöveg volt, amelyet állítólag hosszas tárgyalások során sikerült kialakítani. Ezen tárgyalásokra folyamatosan kérték az USA nagykövetségének a jóváhagyását (mivel a megalakuló kormányból többen nyugaton tartózkodtak).¹²⁵ Friedrichre azért gondolt Grósz, a koncepció szerint, mivel már vezette egy hasonló helyzetben az országot, 1919. második felében.¹²⁶ Grósz az AVH kihallgatási és más egyéb terror technikáinak köszönhetően, a végén már szinte mindent bevallott. Friedrich mellett még rengeteg embert sikerült bevonni a perbe, így a különböző témák mellett mellékpereket is kellett, és lehetett szervezni.

Friedrichet és társait is ezért állították külön bíróság elé. Az első rendű vádlott, Friedrich István ellen a vád a fennálló államrend megdöntésére indított összeesküvés volt. Legfontosabb bizonyítékként a fentebb említett esküszöveget idézték, melyben Friedrich megígérte, hogy „a hatalom megszerzése után restauráljuk a királyságot, és a régi „jogrendet”, minden ténykedésemben az egyház érdekeit fogom szolgálni”. Ezzel eskették volna föl Friedrichet, még a „rendszerváltozás” előtt, de az esküt már nem tudta letenni.¹²⁷ A vádat erősítette, hogy bevallatták velük, hogy föl akarják számolni az új rendszert, el akarják törölni a földreformot, a gyárakat vissza akarják adni a régi tulajdonosaiknak. Végül Friedrich Istvánt 15 évre ítélték elsőrendű vádlottként. 1951. november 21-én, 68 éves korában halt meg a váci börtönben.

Az 1990-es semmiségi törvényben Friedrich és társai elleni ítéletet megsemmisítették.

Értékelés

Az első ellenforradalmi miniszterelnök, Friedrich István, a korszak egyik tipikus karakterét jelenítette meg. „self-made man” volt, egy vállalkozó, egy kalandor, aki a megfelelő lehetőségeket kereste, és azokból dolgozott. Friedrich sokszor hozott rossz döntéseket. Erkölcsét tekintve sem állt a helyzet magaslatán. Opportunizmusa sokszor olyan helyzetekbe sodorta, melyeket higgadtabb hozzáállással elkerülhetett volna, viszont mindezen hibák mellett, ennek a rendkívül mozgalmas időszaknak egyik legérdekesebb személyisége volt.

¹²³ Uo. 30-31.

¹²⁴ BALOGH Margit – SZABÓ Csaba 2002: *A Grósz-per*. Híres politikai perek. Kossuth Kiadó, [Budapest]. 28.

¹²⁵ Uo. 99.

¹²⁶ SZABÓ Csaba (Szerk.) 2001: 131.)

¹²⁷ BFL XXV 4 f 1951 001220 I. 37.

Politikai elképzelései nem voltak szilárdak. Önálló, átgondolt koncepcióval nem bírt. Döntéseit a pillanatnyi helyzet, és az aktuális szükség határozta meg. Ekkor köteleződött el a keresztény nemzeti irányzathoz, és egészen politikai karrierjének végéig hű maradt hozzá. Egész élete során szerette kezében tartani az irányítást. Gyárigazgatóként és miniszterelnökként is ezt elméletileg meg tudta tenni. Mikor már nem volt kormányfő, kezdhette el érezni, hogy nem jó alárendeltnek lenni. Erőszakos természetének köszönhetően könnyen került konfliktusba, nem véletlenül több esetben távoznia kellett attól a csoporttól, ahová tartozott.

Miniszterelnöksége alatt megpróbálta stabilizálni a belső viszonyokat, ez nem sikerült, de több olyan lépést tett, amik később elősegítették ezt. Bár többször megpróbálták eltávolítani hivatalából, az antant nyomásgyakorlással, belső ellenfelei új kormány alakításával és más eszközökkel, ez több mint három hónapon keresztül nem sikerült. Friedrich képes volt kikerülni a veszélyeket, és ezen támadások ellenére megőrizte a hatalmát. A végén, amikor már nem tudta magát tartani, akkor megakadályozta azt, hogy ellenfelei jelöltje legyen az új miniszterelnök, és saját párttársát jelölte kormányfőnek (Huszár Károlyt), egy olyan kormányba, melynek nagyrésze részt vett a korábbi Friedrich-kabinetben.¹²⁸

Ha fentebb megvizsgált három problémakört nézzük, Friedrich István és miniszterei az anyagi háttér kérdésében lehetőségeihez képest mindent megtettek, tárgyaltak, élelmiszert és tüzelőanyagot szereztek. Elkerülték azt, hogy az országban humanitárius katasztrófa alakuljon ki. A kormány auktoritása nagyon rossz körülmények közül indult, újra fel kellett építeni egy közigazgatást, és a végrehajtó hatalom egyéb szerveit. Friedrichék kormánybiztosokat neveztek ki, hogy a háborús időkre szóló rendkívüli felhatalmazással, stabilizálják a rájuk bízott régiót. A kormány a legitimitás kérdésében állt legrosszabbul, és ezen nem is sikerült javítani. Az antant nem volt hajlandó elismerni a kormányt. A román megszállás csak rosszabbá tette a helyzetet.

Friedrich miniszterelnöksége után a politikában egyre hátrébb szorult, soha nem kapta meg a lehetőséget, hogy bizonyítsa, jobban is tudta volna irányítani az országot.

¹²⁸ 3. és 4. melléklet

Melléklet

1. melléklet: az ideiglenesen megbízott hivatalnokkormány (első Friedrich-kormány)
1919. augusztus 7.-1919. augusztus 15.:
miniszterelnökség megbízott vezetője: Friedrich István, ny. hadügyi államtitkár
a belügyminisztérium megbízott vezetője: Samassa Adolf államtitkár
a földművelésügyi minisztérium megbízott vezetője: Győry Loránd helyettes államtitkár
a hadügyminisztérium megbízott vezetője: Schnetzer Ferenc vezérőrnagy
az igazságügyi minisztérium megbízott vezetője: Szászy Béla államtitkár
a kereskedelemügyi minisztérium megbízott vezetője: Szűry János helyettes államtitkár
a közlekedési minisztérium megbízott vezetője: Polnay Jenő hajózási vállalati vezérigazgató
a külügyminisztérium megbízott vezetője: Tánczos Gábor vezérőrnagy
a népegészségügyi minisztérium megbízott vezetője: Csilléry András törzsorvos
a pénzügyminisztérium megbízott vezetője: Grün János államtitkár
a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megbízott vezetője: Imre Sándor helyettes államtitkár¹²⁹
2. melléklet: második Friedrich kormány (1919. augusztus 15.-1919. augusztus 24.)
miniszterelnök: Friedrich István (augusztus 23-ától lemondásban)
belügyminiszter: báró Perényi Zsigmond
földművelésügyi miniszter: Nagyatádi Szabó István
hadügyminiszter: Schnetzer Ferenc
igazságügy-miniszter: Balogh György
kereskedelemügyi miniszter: 1919. augusztus 17-éig: Friedrich István (ideiglenesen),
1919. augusztus 17-étől: Heinrich Ferenc
közlekedési miniszter: 1919. augusztus 17-étől Ereky Károly
külügyminiszter: Lovászy Márton

¹²⁹ BÖLÖNYI József – HUBAI László 2004 *Magyarország kormányai 1848-2004*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 147-148.

népegészségügyi miniszter: Csilléry András
a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere: Bleyer Jakab
pénzügyminiszter: Grün János
tárca nélküli kiskereskedelmi miniszter: Mayer János
vallás- és közoktatásügyi miniszter: Huszár Károly
a közlekedési minisztérium ideiglenes vezetője 1919. augusztus 17-éig: Térfi Béla
helyettes államtitkár¹³⁰

3. melléklet: harmadik Friedrich-kormány (1919. augusztus 27.-1919. november 24.).

miniszterelnök: Friedrich István
belügyminiszter: szeptember 11-éig: Friedrich István ideiglenesen
szeptember 11-étől: Beniczky Ödön
földművelésügyi miniszter: Rubinek Gyula
hadügyminiszter: Schnetzer Ferenc
igazságügy-miniszter: szeptember 17-éig: Balogh György, szeptember 22-étől:
Zoltán Béla
kereskedelmi miniszter: szeptember 17-éig: Heinrich Ferenc, szeptember 17-étől:
Hegyeshalmy Lajos
közlekedési miniszter: Ereky Károly
külgügyminiszter: szeptember 11-éig: Lovász Márton, szeptember 11-étől: gróf
Somssich József
a nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere: Bleyer Jakab
népegészségügyi miniszter: Csilléry András
pénzügyminiszter: szeptember 12-éig: Grün János, szeptember 12-étől: báró Korányi
Frigyes
tárca nélküli miniszter az antantmissziókkal folytatandó tárgyalások vezetésére: Pekár
Gyula
tárca nélküli miniszter az ipari munkások érdekeinek képviselésére: Oláh Dániel
tárca nélküli kiskereskedelmi miniszter: Sokorópátkai Szabó István
tárca nélküli propaganda miniszter: Haller István
vallás- és közoktatásügyi miniszter: Huszár Károly¹³¹
a kormányhoz tartozott még titkos erdélyi miniszterként: Bethlen István¹³²

¹³⁰ BÖLÖNYI József – HUBAI László 2004:148.

¹³¹ BÖLÖNYI József – HUBAI László 2004: 148-149.

4. melléklet: Huszár-kormány (1919. november 24.-1920. március 15.):
miniszterelnök: Huszár Károly (1920. március 1-jétől lemondásban)
belügyminiszter: Beniczky Ödön
földművelésügyi miniszter: Rubinek Gyula
hadügyminiszter: Friedrich István
igazságügy-miniszter: Bárczy István
kereskedelemügyi miniszter: Heinrich István
tárca nélküli kisgazda miniszter: Sokorópátkai Szabó István
közélelmezésügyi tárca nélküli miniszter: Nagyatádi Szabó István
külügyminiszter: gróf Somssich József
munkaügyi és népjóléti miniszter: 1919. december 4.-1920. január 16. Peyer Károly
1920. január 16-ától: Huszár Károly (ideiglenesen)
nemzeti kisebbségek tárca nélküli minisztere: Bleyer Jakab
népjóléti és munkaügyi miniszter: 1919. december 4-éig: Peyer Károly
pénzügyminiszter: báró Korányi Frigyes
vallás- és közoktatásügyi miniszter: Haller István¹³³

¹³² MNL OL K27 (1919.09.30.) 1-2.

¹³³ BÖLÖNYI József – HUBAI László 2004: 155.

Bibliográfia

Rövidítések:

BFL: Budapest Főváros Levéltára

CARHS: Canadian-American Review of Hungarian Studies

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár

KZ: Gesellschaft für Kritischen Zeiten

TSZ: Történelmi Szemle

Levéltári források:

BFL VI. 15 c [39] Raktári jegyzék - Fehérház Bajtársi Egyesület Felosztatása (1946)

BFL VII. 5 c 7083-1919 - Tisza-per

BFL XXV 4 f 1951 001220 I. - Friedrich István és társai elleni per

MNL OL K27 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek

MNL OL K149 Egyesületi anyagok (Belügyminisztériumi rezervált anyagai, belügyi jelentések)

MNL OL Mikrofilmtár 3923 – Kozma-iratok

Napilapok és hetilapok:

Délmagyarország

Népszava

Szózat

Új Nemzedék

Adattárak, lexikonok:

BÖLÖNYI József – HUBAI László 2004: *Magyarország kormányai 1848-2004*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

VIDA István (Főszerk.) 2011: *Magyarországi politikai pártok lexikona (1846-2010). I. Parlamenti választásokon jelöltet állító pártok*. Gondolat Kiadó – MTA-ELTE Pártok. Pártrendszerek, Parlamentarizmus Kutatócsoport, Budapest.

Forráskiadványok, szöveggyűjtemények:

ÁDÁM Magda – ORMOS Mária (Szerk.) 2004: *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéből 1919-1920*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

BALOGH Margit – SZABÓ Csaba 2002: *A Grósz-per*. Híres politikai perek. Kossuth Kiadó, [Budapest].

GERGELY Jenő – GLATZ Ferenc – PÖLÖSKEI Ferenc (Szerk.) 1991: *Magyarországi pártprogramok 1919-1944.* Politikai pártok programjai Magyarországon. Kossuth Könyvkiadó, h.n.

NEMES Dezső (Szerk.) 1956: *Iratok az ellenforradalom történetéhez 1919-1945. I. Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon 1919-1921.* Szikra, Budapest.

Nemzetgyűlési Napló 1920-1922. II. Athenaeum, Budapest.

SZABÓ Csaba (Szerk.) 2001: *A Grósz-per előkészítése 1951.* Párhuzamos Archívumok. Osiris – Budapest Főváros Levéltára, Budapest.

Emlékiratok, naplók és visszaemlékezések:

AUER Pál 1971: *Fél Évszázad. Események, emberek.* Occidental Press, Washington.

BANDHOLTZ, Harry Hill 2000: *An Undiplomatic diary. With an Intruction on Hungary and WWI,* by Fritz-Konrad KRÜGER. Andrew L. SIMON (Edited). Simon Publications, Safety Harbor.

BATTHYÁNY Tivadar é.n.: *Beszámolóim I-II.* Szerzői kiadás, Budapest.

BÖHM Vilmos 1923: *Két forradalom tűzében. Októberi forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom.* Bécsi Magyar Kiadó, Wien.

GARAMI Ernő 1922: *Forrongó Magyarország. Emlékezések és tanulságok.* Pegazus, Leipzig – Wien.

GRATZ Gusztáv 1935: *A forradalmak kora. Magyarország története 1918-1920.* Magyar Szemle Társaság, Budapest.

KÁDÁR Lehel: Az augusztusi puccs. *Új Magyar Szemle* (1920) 1-19.

KÁROLYI Mihály 1965: *Egy egész világ ellen.* Gondolat, Budapest.

KOZMA Miklós [1933]: *Az összeomlás 1918-1919.* Athenaeum, [Budapest].

LEHÁR Antal 1993: Egy katonatiszt naplója, 1919-1921. *História* (1993) 11. 7-51.

Tanulmányok:

BALOGH, S. Eva 1976: István Friedrich and the Hungarian Coup d'État of 1919: A Reevaluation. *Slavic Review* 1976/2. (35. évfolyam) 269-286.

BALOGH, S. Eva 1977: Power Struggle in Hungary: Analysis in Post-war Domestic Politics August-November 1919. *CARHS* 1977/1. (4. évfolyam) 3-22.

BÖDÖK Gergely 2011: Vörös és fehér. Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon 1919-1921. *Kommentár* 2011/3. 15-31.

HAGYMÁSI Tamás 2013: Friedrich István korszakváltózásai. *Trianoni Szemle* 2013/1. (5.évfolyam) 94-105.

KONOK Péter: Az erőszak kérdései 1919-1920-ban. Vörösteror-fehérterror. *Múltunk* 2010/3. 72-91.

L. NAGY Zsuzsa 1994: A főváros román megszállás alatt. 1919. augusztus-november. *Budapesti Negyed*. 1994/2. (<http://epa.oszk.hu/00000/00003/00004/nagy.htm> 2014.07.08.)

RÁNKI György: A Clerk-misszió története. *TSZ* 1967/2. 156-187.

RÓBERT Péter 2009: Budapest román megszállása (1919). *Budapesti Honismeret*. Budapesti História 2009. évi előadások. (<http://bpht.hu/index.php?mit=historiak> 2014.03.31.)

Szakirodalom:

EGRESI Katalin 2008: *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919-1939*. Napvilág Kiadó, Budapest.

GOTTFRIED Barna – NAGY Szabolcs 2011: *A Székely Hadosztály története*. Tortoma Könyvkiadó, Barót.

GERGELY Jenő 1977: *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903-1923*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

GERGELY Jenő 1993: *A keresztényszocializmus Magyarországon (1924-1944)*. Typovent Kiadó, [Gödöllő].

KIRSCHNER Béla 1968: *A „szakszervezeti kormány” hat napja (1919)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

MÉSZÁROS Károly [1993]: *Horthy és Teleki 1919-1921. Kormánypolitika és Trianon*. Nesztor, [Budapest].

ORMOS Mária 1983: *Padovától Trianonig 1918-1920*. Kossuth könyvkiadó, Budapest.

PÖLÖSKEI Ferenc 1977: *Horthy és hatalmi rendszere (1919-1922)*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

SALAMON Konrád 2001: *Nemzeti önpusztítás 1918-1920. Forradalom – Proletárdiktatúra – Ellenforradalom*. Korona Kiadó, Budapest.

ZINNER Tibor: *Az ébredők fénykora 1919-1923*. Értekezések a történeti tudományok köréből új sorozat 110. Akadémiai Kiadó, Budapest.

ZSIGA Tibor 1989: *Horthy ellen, a királyért*. Gondolat, Budapest.

Tartalomjegyzék

Friedrich István: Egy miniszterelnök politikai küzdelmei	1
Friedrich István életútjának kezdete	2
Az őszirózsás forradalom és a proletárdiktatúra időszaka	3
Az augusztusi puccs	7
Friedrich István, az első ellenforradalmi miniszterelnök	9
A román megszállás	10
A kormány legitimitása	13
A kormány auktoritása	18
Anyagi háttér (élelmezés, pénz- és szénkérdés)	21
Friedrich István miniszterelnökség utáni évei	22
Értékelés	26
Melléklet	28
Bibliográfia	31
Tartalomjegyzék	34